

התרת נדרים

חלקה הראשון של פרשת מטות עוסקת בסוגיית הנדרים והתרתם. לכאורה סוגייה הלכתית רגילה, אך יש בה פרט יוצא דופן. יש פרשה שנאמרה "אֵל כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", ויש והיא פותחת ב-"אָמַר אֵל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן וְאַמְרָתָּ אֲלֵהֶם". בפרשתנו פתיחה שונה: "וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמָּטוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל", כלומר אל נשיאי השבטים. חכמים למדו מכאן שיש משהו יסודי המקשר בין סוגיית הנדרים לבין נשיאי השבטים. היחיד יכול לנדור נדר. התרת הנדרים, לעומת זאת, היא בסמכות הכלל ונציגו, כאן החכמים. פרט זה מצביע על עיקרון כללי יותר. קיימות שתי אסטרטגיות פעולה שונות, לפעמים מנוגדות, האחת של הפרט, השנייה של הכלל, ועלינו לשמור על שתיהן. אנסה להסביר זאת.

יש גישות מוסריות שונות, העומדות במחלוקת. המתח ביניהן עשוי להסביר סוגיות תלמודיות שונות. אציג דוגמה אחת בצורה פשוטה, אולי אפילו פשטנית. "מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחֹק", ועל שקריו יחויב אדם לתת דין וחשבון. למה? כי השקר רע כשלעצמו, או כי תוצאותיו הרסניות? מהו, יסוד המוסר: חובה או תוצאה? וכי תשאלו "למאי נפקא מינה?" מה ההבדל המעשי בין העמדות? התשובה ברורה – לפי התוצאה, מותר, ואף חייבים לשקר, במצבים קריטיים, לכל הפחות להסתיר את האמת. החובה או חזות בדיון ומכריזה "יקוב הדין את ההר", מבלי להתחשב בתוצאות. התוצאה עונה "אם כן, לא שבקת חיי לברייתא", לא הנחת חיים לבריות, לא דין אלא חשבון. על פי מה יפעל היחיד? על כך ניתן להתווכח. לגבי הכלל, אין לדעתי ספק. אם כי יש קווים אדומים, הכלל והמדינה חייבים קודם כל בחשבון, חשבון התוצאות.

חשבונאות במוסר? זאת לחלוטין לא עמדה אסתטית. לחשבונאות חסרה הילת הכבוד שיש למקצועות אחרים. ולמרות זאת, לה המילה האחרונה. כאשר מחליטים על הקצבת משאבים, נקבעים גורלות: מי ינוח ומי ינוע, מי ישקט ומי יטרף, מי ישלח ומי יתפסר, מי יעני ומי יעשר, מי ישפיל ומי ירום. אך לא רק גורל איכות החיים נקבע, אלא גם מי יחיה ומי ימות. מי בקצו ומי לא בקצו. הייתי רוצה להאמין שהמחליטים חשים בשעת ההחלטה את האימה של ה"נִתְּנָה תִּקְוָה קִדְּשֵׁת הַיּוֹם. כִּי הוּא נוֹרָא וְאֵלִים". הלא דמים הם דמים. אולם (ברכות ג ע"ב) "אין הקומץ משביע את הארי", המשאבים מוגבלים ועל ראשי המטות לעשות חשבון. את מי עלינו להציל, במובן הרחב של המושג הצלה? את הקורבנות העלולים להיפגע בתאונות הכבישים האדומים, או את החולים שלא יגיעו בזמן לחדר מיון כי בעירם טרם הוקם בית חולים? התשובה היא חשבונאות, חשבונות הבטיחות והדם. וכן הלאה והלאה. כיצד מחליטים. אנו על התרופות או הטכנולוגיות המצילות חיים. על פי חשבונאות, חשבונות הבריאות והדם.

ומכאן, לדילמה הנוראה בפניה אנו נמצאים, מה "לשלם" תמורת שחרור חטוף? התשובה נמצאת בחשבונאות, חשבונות הביטחון והדם. אלא שכאן בולט ממד חדש של הדילמה אליו לא היינו מודעים. על המדינה לעשות חשבון לא רק על הסתירה שבין היחיד לכלל, אלא גם על הסתירה שבין ההווה לעתיד. מתוך כך נוכל להבין את הבעייתיות הפסיכולוגית שבהחלטה. קשה להחליט בין שני תסריטי הצלה בעתיד. פסיכולוגית, קשה הרבה יותר להחליט בין הצלה אדם העומד בפנינו היום, לבין הקורבנות הפוטנציאליים בעתיד שייגרמו על ידי ההצלה הזאת. לחטוף יש שם ויש פנים. הסבל שלו מצמרר אותנו ומדאיב את נפשנו. אנו מסוגלים להזדהות עם המשפחה ולכאוב את כאבה. באופן טבעי נוצרת תהודה בין רגשותינו לבין המדיום האלקטרוני. את הסבל הזה אנו מסוגלים לצלם ולשדר. ולמרות זאת על המדינה לעשות את החשבון הגלובאלי. יקוב החשבון את ההר. חשבון, כי התשלום להצלת החטוף, איננו רק שחרור מחבלים, אלא חטיפות נוספות, ודם שיישפך גם על ידי הרוצחים המשוחררים. ומה עם שרידי ההרתעה? ומה עם השפעת הכניעה על המדינות שעדיין פועלות נגד הטרור האנטי-ישראלי? האם הן ימשיכו לשמור נחשים כלואים בכלובים, בחצרותיהם? משרד החוץ מסוגל למחות על כך?

אסור לנו להפקיר חטוף. אבל אי-הפקרה אין פירושה כניעה, ואף לא פנייה אל גדולי העולם שירחמו עלינו. אי ההפקרה משמעותה האמיתית היא תגמול, תגמול מתמיד. ואפילו, נכונות לצאת למלחמה כדי לשבור את זרוע הרשע. ובשביל כך הצבא חייב להיות מוכן. הכניעה היא אבסורד המתממש מול עינינו. אמנם כן, יופיעו רוצחים אחרים. אבל פעולות הארגונים לשחרור המחבלים מלמדות אותנו שמאסרם היא נקודה מכאיבה באופן משמעותי, יותר ממוות. לא להיכנע! אמנם כן, אנחנו לא כמוהם. אולי. אנו שייכים לחצי הכדור המואר, אמר פוליטיקאי חשוב. אולי. אך אל נהפוך בשל כך לאי של איוולת.

למדנו בפרשתנו על התרת נדרים. ואכן, יום הדין מתחיל ב'כל נדרי', מעין התרת נדרים קולקטיבית. למה? המסורת היהודית לימדה כי נדרים מופרים מהווים חטא חמור. כשהאבה הופכת נדר שהופר, המשפחה נהרסת. גם אסטרטגיה פוליטית אוויליות הפכו מעין נדר, נדר שהוליד קטסטרופות. ראשי המטות, הגיע הזמן להתיר את הנדר.